

ФОНОСТИЛІСТИЧНА ОЦІНКА НІМЕЦЬКОЇ РОЗМОВНОЇ МОВИ: ВІКОВИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено дослідженню сприйняття та оцінки стилістичного статусу німецької розмовної мови, пов'язаних з дією такої соціальної ознаки як вік інформантів.

Ключові слова: фонетичний стиль, нормально-розмовний, знижено-розмовний, вульгарний, аудитивний аналіз.

Мова як найважливіший засіб людського спілкування, що слугує для вираження і передачі думок, почуттів, волевиявлень, як основний засіб збереження й передачі культури передається від покоління до покоління. Попри те, що основне ядро мови зберігається віками, вона постійно зазнає змін та оновлюється. Слід зазначити, що найбільше змін відбувається у розмовній мові, якою люди послуговуються у щоденному неофіційному спілкуванні.

З погляду стилістики, розмовна мова є неоднорідним явищем, вона багатощарова. Вона може бути нейтральною і зниженою. Ступінь зниженості може бути різним: від несуттєвого до значного, сюди входять різні соціально зумовлені підстили, які у ній взаємодіють. «У розмовному стилі прийнято розрізняти три різновиди: літературно-розмовний, фамільярно-розмовний і просторіччя. Два останніх мають ще й регіональні особливості, а також особливості, що залежать від статі та віку мовця» [1: 248].

Цілоком природно, що мовлення людей різного соціального статусу, різних професій, різної статі та віку має свої певні особливості.

У наш час загальноновизнаною й доведеною є теза про те, що мова у межах соціального суспільства є явищем неоднорідним.

У зв'язку з цим сучасний етап розвитку соціолінгвістичної науки характеризується підвищеним інтересом до вивчення позамовних факторів, які впливають на мовленнєву поведінку індивідів. Останнім часом у мовознавстві активно досліджується вплив на мову таких факторів як вік, стать, фах, рівень освіти тощо. Так, наприклад, у монографії О.Д. Петренка «Соціофонетична варіативність сучасної німецької мови у Німеччині» визначаються змінні правила реалізації німецьких голосних і приголосних у кількох соціолектах, у чоловічому та жіночому сексолектах, у дитячому мовленні, а також в окремих ідіолектах у різні періоди життя мовців [2].

Якщо гендерний аспект мовлення досить активно досліджувався у працях багатьох учених, то мовленнєві зміни, пов'язані з віком мовців, залишаються менш дослідженим питанням у сучасному мовознавстві. Автор названої вище монографії О.Д. Петренко вводить у теорію соціолінгвістики термін «аннолект», під яким він розуміє відмінності, пов'язані з віком мовців. Більша частина досліджень з цієї теми присвячена проблемам вимовних особливостей дитячого мовлення.

Актуальність досліджень у соціолінгвістичному плані зумовлена також зростанням інтересу мовознавців до проблеми стратифікації стилів, у тому числі вимовних.

У рамках цієї проблеми актуальним є питання про те, як сприймаються та оцінюються фонетичні стилі розмовної мови представниками різного віку.

Оскільки вербальне спілкування супроводжується оцінювальним ставленням до мовлення співрозмовника, то мовець і слухач у процесі комунікації, звертаючи увагу на саме мовлення, можуть оцінювати його не лише як правильне / неправильне, доречне / недоречне, а й визначити також його **стилістичне** забарвлення. Слухач оцінює передусім фонетичний аспект мовлення, таким чином зростає роль звукових і просодичних характеристик у процесі сприйняття мовлення, що викликає необхідність детального вивчення фоностилістичних особливостей розмовної мови.

Враховуючи тісний зв'язок лексичних і фонетичних стилістичних рис, ми виокремлюємо у розмовній мові на основі класифікації Р. Клаппенбах три різновиди фонетичних стилів: розмовний (нормальний), знижено-розмовний та вульгарний (*umgangssprachlich (normal), salopp-umgangssprachlich, vulgär*) [3: 013].

Метою пропонованої нижче статті є дослідження оцінки стилістичного рівня німецького неформального мовлення, пов'язаної з дією такої соціальної ознаки як вік інформантів.

До лінгво-психологічного експерименту було залучено 37 носіїв німецької мови, представників так званого середнього соціального прошарку. Рід занять – вчителі, лікарі, службовці середньої ланки, а також студенти, тобто фахівці з вищою освітою та особи, які її здобувають.

Аудитивний аналіз було проведено у двох вікових групах. Перша група налічувала 21 особу віком 16 - 39 років (серед них 7 інформантів чоловічої статі та 14 – жіночої статі). До складу другої групи увійшло 16 осіб віком 40 - 77 років (по 8 представників кожної статі).

У якості досліджуваного матеріалу були використані фрагменти із сучасних німецьких художніх кінофільмів зі зразками неформального мовлення осіб різного віку та соціального статусу в найрізноманітніших ситуаціях: як нейтральних, так і емоційно нарисених.

Перед інформантами-аудиторами обох вікових груп стояло завдання оцінити вимову відібраних діалогів, фраз, словосполучень та окремих слів за шкалою: нормальний розмовний рівень, знижено-розмовний і вульгарний та відповідно маркувати за прийнятою класифікацією: *umgangssprachlich (normal), salopp-umgangssprachlich, vulgär*.

Обсяг досліджуваного матеріалу склав 3441 реакцію інформантів: 1953 реакції респондентів першої (молодшої) вікової групи та 1488 реакцій інформантів другої (старшої) вікової групи.

Порівняння сприйняття та оцінки неформального мовлення інформантами двох вікових груп свідчить про те, що представники старшого покоління більш консервативно ставляться до дотримання норм вимови.

Розглянемо деякі приклади.

У приватній телефонній розмові йдеться про зниклу сумку з великою сумою грошей. Співрозмовники часто повторюють слово *die Tasche*, при вимові спостерігається послаблення аспірації приголосного </> на початку слова й кількісна редукція, тобто

скорочення тривалості голосного <a> у відкритому наголошеному складі [a:] → [a]. У реалізації артикля *die* відбувається не лише кількісна, але й якісна редукція голосного [i:] → [ɪ], тобто він вимовляється як відкритий короткий ненапружений звук.

Такі фонетичні редукції дозволили інформантам віднести цю реалізацію до *нормального розмовного* стилю:

- група 1: 76,2% (серед них 85,7% чоловіки, 71,4% жінки),
- група 2: 68,8% (75,0% чоловіки, 62,5% жінки).

Порівняння цих показників свідчить про більшу толерантність представників молодшої вікової групи до незначних фонетичних відхилень від норми та більшу вимогливість представників старшого віку до вимови. Вартий уваги також і той факт, що у чоловіків обох вікових груп відсоток оцінки вищий, ніж у жінок, тобто чоловіки більш лояльно ставляться до порушень кодифікованої норми вимови, ніж жінки.

Телефонна розмова продовжується, емоційна напруга зростає і злосчасну сумку вже грубо називають *die Scheißtasche*. Крім зниженого лексичного значення тут варто відмітити ще й послаблення артикуляції, що призвело до одзвінчення глухого [ʃ] → [ʒá]: (*Scheiß*)tasche [ˈtazʒáə].

Представники першої групи у своїй більшості (57,2%) оцінили цю реалізацію як *знижено-розмовну*, у той час як більша частина представників другої (старшої) групи (68,8%) вважає її *вульгарною*. Тобто представники старшого покоління дотримуються більш суворих правил у своїй стилістичній оцінці.

В іншій ситуації молодик їде на велосипеді й запитує на ходу дівчину, яка біжить, чи потрібен їй велосипед:

- *Ey, brauchste'n Fahrrad? - Nee!*

73% опитаних носіїв мови сприймають фразу *Ey, brauchste'n Fahrrad?* (*Brauchst du ein Fahrrad?*) як фамільярно-розмовну. Зниженого характеру цьому висловлюванню, очевидно, надає стягнена форма *brauchste* замість *brauchst du*, а також форма звертання до незнайомої людини *du* та вигук *ey*.

Живання заперечення *nee* замість *nein* 81,1% всіх інформантів сприймає як знижено-розмовне (*salopp*), 16,2% – як розмовне нормальне, а 2,7% – як вульгарне. Причому в першій групі відзначили цю реалізацію як знижено-розмовну 76,2%, а в другій – 87,5%. Отже, представники старшої вікової групи більш вимогливі до оформлення мовлення.

Порівняймо оцінки фрази *Na also, Hals- und Beinbruch, Jungs*.

Більшість інформантів в обох групах сприйняли це висловлювання як знижено-розмовне. У цьому випадку, очевидно, вирішальну роль відіграє лексичне наповнення фрази, а саме: розмовний фразеологізм *Hals- und Beinbruch*, а також розмовна форма множини *Jungs* замість граматично правильної форми *Jungen*. При цьому цікаво відмітити, що більша частина респондентів першої групи (61,9%) віднесла реалізацію фразеологізму *Hals- und Beinbruch* до нормально-розмовного стилю, в той час як більшості інформантів другої групи (62,5%) оцінили її як знижену.

Щодо реалізації слова *Jungs* слід відмітити, що у першій групі спостерігається коливання оцінки між нормально-розмовним (52,4%) і знижено-розмовним рівнем (47,6%), та все ж трохи більше половини респондентів молодшої групи вважають таку форму нормальним розмовним варіантом, у той час як більша частина другої групи (68,8%) дотримується думки, що це – знижений варіант.

Представники старшого покоління у своїй більшості вважають такі форми знижено-розмовними, а молодші інформанти оцінюють ці вирази як нормально-розмовні. Таким чином, старші носії мови більш прискіпливо оцінюють вибір мовних засобів (як лексичних, так і фонетичних).

Аналіз оцінок мовлення в інших ситуаціях підтверджує відмічену вище загальну тенденцію. Порівняємо оцінки стилістичного рівня вимови молодих людей інформантами обох груп:

- *Wie siehst du denn aus... Biste gerannt? Keine Sorge, ist alles OK, komm.*

Майже третина (28,6%) інформантів першої групи і лише 12,5% другої групи вважають реалізацію *Biste gerannt?* (*Bist du gerannt?*) нормально-розмовною. Проте переважна більшість опитаних носіїв мови оцінила її як знижену, при цьому показник другої групи є вищим (87,5%) проти 71,4%, що знову ж таки є свідченням більшої вимогливості представників старшого покоління до оформлення мовлення.

Підтвердженням цієї тенденції є також стилістична оцінка фонетичної реалізації запитання про те, що знаходиться в сумці:

Was is 'n da drin?(Was ist denn da darin?)

Хоча в обох групах інформантів більшість віднесла цю реалізацію до знижено-розмовного стилю, проте показник опитаних інформантів другої групи (75%), як і в попередніх випадках, переважає показник першої (57,1%).

Варто зазначити, що не лише загальнонаціональна мова, а й її підсистеми, зокрема молодіжна мова, виявляють гендерні відмінності. Мовлення юнаків відзначається більшою ординарністю, вульгарністю та брутальністю, дівчата зазвичай висловлюються більш емоційно та скромно, рідше порушують мовні норми. Проте з погляду лексичної наповненості дівчата також нерідко вживають лайку, що ставить під сумнів в основному психічну адекватність інших людей, наприклад: *einen Knall haben* - розм. бути не при своєму розумі.

Переважає більшість (95,2%) інформантів групи 1 та трохи більше половини (56,3%) групи 2 сприймає висловлювання *Hast du 'n Knall?* як знижено-розмовне. Проте важливо відзначити, що значна кількість представників старшої вікової групи (43,8%) вважає його вульгарним. Отже, підтверджується висновок про те, що представники старшої вікової групи більш вимогливо ставляться до мовлення навіть у неформальному спілкуванні.

Розглядаючи реалізацію цієї репліки в гендерному аспекті, слід звернути увагу на те, що 90,9% жінок та 60% чоловіків сприймають як знижено-розмовну. Проте досить значна частина інформантів-чоловіків (40%) оцінили її як вульгарну, причому такої думки дотримуються 62,5% чоловіків старшого покоління (друга група) і лише 14,3% чоловіків молодшого покоління, що належать до першої вікової групи.

Таким чином, в оцінці жіночого мовлення, що містить знижену розмовну лексику, чоловіки (особливо старші) виявляли більшу критичність, ніж жінки-інформанти. Очевидно, соціальні фактори (соціальні стереотипи і норми поведінки) справляють великий вплив на оцінку чоловіків, які прагнуть бачити у жінці передусім жінку.

Важливу роль відіграють надсегментні, тобто інтонаційні засоби, особливо емфатичний наголос, і передусім такий його компонент як тембр.

Наприклад, грубий вигук молодої дівчини *Schnauze!* (стули пельку!) характеризується особливим тембром і супроводжується підвищенням голосу. Така реалізація,

безперечно, сприймається як вульгарна. Цієї думки дотримуються 76,2% респондентів першої групи, проте, як і в попередніх випадках, оцінка представників старшого покоління є більш суворою (81,1%)

В іншій ситуації дівчина шодуху мчить і гукає батька: *Papa-a!!!*

Але він не чує та від'їжджає на машині. Дівчина зупиняється і, відчайдушно жестикулюючи, в розпачі вигукує: *Scheiße! Scheiße-e!*

Специфічний синтаксис (короткі окличні речення) підсилюється специфічними фонетичними засобами: у кінцевому ненаголошеному складі замість редукованого звука [ə] вимовляється широке відкрите [ɛ:].

У цій ситуації важливу інформацію про її емоційний стан дають не лише характерні слова, а й невербальні засоби, тобто рухи тіла і тембральні характеристики голосу.

100% інформантів старшої вікової групи та 90,5% молодшої групи оцінили цю реалізацію як вульгарну. Тут емоційність підвищується за допомогою жестикуляції та особливого тембру голосу.

Вираження емоцій досягається поєднанням інтонації з лексикою. Для вульгарного стилю характерним є вживання вульгаризмів, тобто грубих слів, що мають знижене (пейоративне) забарвлення і зазвичай не вживаються освіченими людьми в суспільстві.

Проведене дослідження німецького неформального мовлення підтвердило, що розмовна мова є неоднорідним явищем. Диференціація всередині розмовного стилю є складною, тут можна виділити три різновиди фонетичних стилів: нормальний розмовний, знижено-розмовний та вульгарний. У зниженому розмовному та вульгарному стилях, поряд із фонетичними, велику роль відіграють специфічні лексичні засоби. Між цими засобами часто відбувається взаємна компенсація.

В усній комунікації мовців часто спостерігається змішування мовних елементів різних стилів, тому що межі між окремими стилями не абсолютні, вони дуже хиткі й надзвичайно рухливі.

Можна відмітити загальну тенденцію, згідно з якою, що нижчим є стиль, то яскравіше виявляються явища фонетичної редукції й то більше зростає вживання експресивно забарвленої зниженої лексики.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що немає текстів (діалогів) у чистому стилі, стилі перемішані, вони мобільні, ознаки одного стилю легко переходять в інший, і навпаки, в одному тексті можуть бути присутні навіть три стилі.

Аналізуючи стилістичну оцінку неформального мовлення у двох вікових групах інформантів, слід вказати на певну подібність та відмінність оцінок:

- Незначні фонетичні відхилення від мовного стандарту на тлі нейтральної лексики сприймаються всіма інформантами як нормально-розмовні варіанти.
- Вживання некодифікованих форм оцінюється як знижено-розмовний варіант.
- Оцінка вимови фраз, що мають відхилення від кодифікованої норми, відрізняється у різних вікових групах.
- Порівняння оцінок інформантів двох груп свідчить про те, що представники молодшого покоління більш лояльно ставляться до відхилення від правил кодифікованої норми.
- Представники старшого покоління більш суворо й вимогливо оцінюють вимову, ніж представники молодшого покоління.

Дана тенденція свідчить про те, що люди старшої генерації схильні до вживання у своєму мовленні нормативного варіанта вимови, котрий є престижнішим у цій віковій групі, внаслідок минулого мовного досвіду, отриманої освіти, поширених норм та соціальних контактів. Тому їх оцінка є більш суворою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) : учеб. пособ. для пед. ин-тов / И. В. Арнольд. – [Изд. 2-е, перераб.] – Л. : Просвещение, 1981. – 295 с.
2. Петренко А.Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии: [монография] / А. Д. Петренко. – К. : Рідна мова, 1998. – 254 с.
3. *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache* / [Hrsg. von Ruth Klappenbach und Wolfgang Steinitz; Bearbeiter: R. Klappenbach und H. Malige- Klappenbach]. – [3. durchges. Aufl.]. – 1. Bd. – Berlin : Akademie-Verlag, 1967. – 800 S.

Стаття надійшла до редакції 19.07.13

Завальнюк Л., канд. філол. наук, доцент,
Нежинский гос. ун-т имени Николая Гоголя, Нежин

ФОНОСТИЛИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА НЕМЕЦКОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ: ВОЗРАСТНОЙ АСПЕКТ

Статья посвящена исследованию восприятия и оценки стилистического статуса немецкой разговорной речи в зависимости от возраста информантов.

Ключевые слова: фонетический стиль, нормально-разговорный, сниженно-разговорный, вульгарный, аудитивный анализ.

Zavalnyuk L., PhD, Assistant Professor,
Nizhyn Gogol State University, Nizhyn

PHONOSTYLISTIC ASSESSMENT OF THE GERMAN SPOKEN LANGUAGE: AGE ASPECT

The article is devoted to the research of perception and assessment of the German spoken language stylistic status depending on the age of the informants.

Key words: phonetical style, colloquial (normal), familiar-colloquial, vulgar, auditive analysis.